

Nr 19.

Ankom till riksdagens kansli den 22 maj 1919 kl. 5 e. m.

Första kammarens första tillfälliga utskotts utlåtande nr 19 i anledning av väckt motion om skrivelse till Kungl. Maj:t angående anordnande av en fri högskola för de kroppsarbetande folkklasserna.

I en inom andra kammaren av herr *Månsson* i Hageström avgiven motion, nr 301, hemställes, att riksdagen ville i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa, det täcktes Kungl. Maj:t verkställa en utredning om anordnandet i Vadstena klosterns byggnader eller annorstädes av en fri högskola för de kroppsarbetande folkklasserna.

Motionen.

I motiveringen till detta yrkande framhåller motionären, att man under de gångna årtiondena så ensidigt skattat åt den materiella kulturens höjande, att man glömt tillgodose det andliga livets krav. Faran härav blir större, i samma mån som allt större medborgargrupper kallas till deltagande i avgörandet av statens öden. Vår folkskola står ej på det höga plan, som erfordras för att fostra ett självstyrt folk, vartill kommer, att vårt skolväsen i allmänhet har en utpräglad odemokratisk prägel, i det tillträdet till universiteten vinnes endast genom läroverken. Men även om väg till universiteten bereddes för de kroppsarbetande klasserna, vore därmed ej mycket vunnet, då de i regel sakna utbildning att kunna tillgodogöra sig den vetenskapliga undervisningen därstädes, och det vetenskapliga höjdläget ej får sänkas. Det fria folkbildningsarbetet har sökt överbygga det svalg, som i bildningsavseende skiljer folkklasserna, men har kunnat komma

Bihang till riksdagens protokoll 1919. 12 saml. 1 avd. 18 häft. (Nr 19.) 1

endast ett litet stycke till vägs. Folkhögskolorna, den fria folkbildningens höjdpunkt, utgöra blott kurser på ett eller i bästa fall på två år.

Inom arbetarkretsar har talats mycket om en arbetarhögskola, närmast tänkt som en överbyggnad på Brunnsviks folkhögskola, men planen har ej kunnat förverkligas av ekonomiska skäl, varjämte det kan ifrågasättas, om den kämpande arbetarrörelsen bör skapa en allmänbildande högskola, vilken givetvis borde vara fullkomligt partilös.

»Staten bör», heter det i motionen, »taga initiativet och ledningen och syftet härav vara att bland de breda lagren av folket ge de mera begåvade och för ett offentligt framträdande lämpade formell skicklighet och världsöversikt, vilket är av vikt vid handhavandet av offentliga värv.

Sker ej detta, uppstår fara för att våra folkliga representationsförsamlingar bli samhällsfarligt svaga. De som nu stå främst i de folkliga rörelserna ute i bygderna, äro till stor del personer, vilka mindre kommit att inta sin ställning på grund av solida kunskaper om samhällets brister och behov än på grund av idealistisk läggning i allmänhet och en viss lätthet att uttrycka sig i ord. Men just denna senare begåvning är en fara för både dem själva och dem, som anförtro sig åt deras ledning. Ty genom medfödd talarbegåvning vinna de i början mycket lättköpta framgångar, vilka bära dem fram till förtroendeposter i deras organisationer. Med de växande folkrörelsernas tilltagande styrka sker deras befordran på förtroendeposterna ganska raskt, och inom kortare tid, än de från början själva kunnat ana, stå de rätt som det är i landstingen och riksdagen m. fl. institutioner. De hopade göromålen hindra dem ofta nu att tillgodogöra sig grundliga kunskaper. Och även om så ej är, ligger frestelsen nära att nu anse målet uppnått och underlåta att arbeta vidare på sin allmänbildning. Samhällsinsikten vid det offentliga framträdandet ersättes av demagogiska finter och talesätt samt en viss förmåga att förvillra åhörarne genom att kasta boll med fakta och skjuta all skuld för missförhållandena i samhället över på andra partier. Detta går några år, men snart vända sig åhörarne bort från ett så ovärdigt gyckelspel. Parlamentarismen får genom ett sådant uppträdande lätt ett sken av humbug över sig, och i de förtvivlade djupa leden blir det allt flera, som tro, att räddningen ligger i att riva sönder samhällsorganismen så grundligt som möjligt. Så glider samhället utför ett sluttande plan till ett tillstånd av icke blott gagnlösa, utan för alla fördärvbringande skakningar, som kunde undgåts med en bättre folkupplysning och ett noblare samhällsskick i övrigt. Detta tillstånd måste ändras.»

Såsom plats för den ifrågasatta arbetarhögskolan har motionären i första hand tänkt sig Vadstena, vars klosterbyggnader om någon tid torde bli lediga och för här angivna ändamål borde komma till användning.

»I Vadstena skulle man kunna», säger motionären, »anordna en undervisningsanstalt, som på en gång vore folkhögskola och ett slags fritt universitet i mindre skala, där var och en, som någon tid ville ägna sig åt inhämtandet av kunskaper för att bli mera skickad för sin tillämnade verksamhet inom nykterhets-, fackförenings-, den politiska eller frikyrkliga rörelsen, kunde få draga sig tillbaka för att inhämta de kunskaper, som kunde hjälpa honom att på ett bättre sätt fylla sin ställning som en folkets rådgivare på något område.

Han skulle där gratis finna en cell att bo i, ett arbetsrum i stil med Kungl. bibliotekets, med mångsidig och djupgående lärobokslitteratur, bibliotekarier, kunniga och brinnande för folkupplysningens sak, vilka på en gång kunde vara de boklånandes rådgivare och biträdande lärare och föreläsare i skolan. Logi, kost och arbetsmaterial skulle tillhandahållas gratis.»

Med studierna skulle kombineras kroppsligt arbete i trädgård eller vid jordbruk minst fyra timmar dagligen.

Var tredje månad skulle elevernas flit, begåvning och övriga egenskaper prövas av en nämnd, och skulle endast »förstklassiga arbetsviljor» tillåtas ytterligare kvarstanna vid skolan.

Andra kammarens första tillfälliga utskott har efter erhållen remiss av motionen avgivit följande utlåtande över densamma:

*Andra kam-
marens första
tillfälliga ut-
skott.*

»Utskottet delar motionärens uppfattning, att en fri högskola för de kroppsarbetande folkklasserna skulle bliva av den allra största betydelse. De redan genomförda eller nu föreliggande författningsreformerna bereda åt de breda folklagren ett inflytande, som på dem ställer så stora krav, att en vidgad och fördjupad folkbildning måste bliva en samhällsangelägenhet av största vikt. Synnerligast gäller detta, såsom motionären framhåller, dem, som skola bliva »den breda allmänhetens talesmän», som skola bliva ledare för fackliga, politiska eller andra sammanslutningar.

Med denna uppfattning har utskottet givetvis ägnat den väckta motionen den största uppmärksamhet och gjort ingående undersökningar, huru det framförda förslaget skulle kunna förverkligas.

Utan att vara i stånd bedöma, huruvida Vadstena klosters byggnader skulle för ändamålet vara lämpliga, har utskottet dock kommit till den uppfattningen, att en dylik anstalts förläggande till Vadstena skulle stöta på

nära nog oöverkomliga svårigheter i fråga om erhållande av behöfligt antal tillräckligt kvalificerade lärarekrafter samt utrustning i avseende på bibliotek, materiell o. s. v., vartill kommer, att planer redan lära vara å bane att dit förlägga en folkhögskola. För lösning av dessa svårigheter synes ett högskolans förläggande till någon universitetsstads närhet vara enda möjligheten, åtminstone så länge skolan befunne sig på experimentets stadium. I varje fall skulle emellertid kostnaderna ställa sig så höga, att utskottet nu, då statskassan är så hårt anlitad för andra trängande utgifter, ej minst för genomförande av de förra året beslutade skolreformerna, måst rygga tillbaka för tanken att påkalla dess medverkan för här ifrågavarande ändamål.

Utskottet har ej heller kunnat undgå att hysa vissa principiella betänkligheter mot förslaget i fråga.

Den art av folkbildningsverksamhet, som här åsyftas och som för närvarande har sitt mest fullödiga uttryck i folkhögskolan, har hittills varit överlämnad åt det enskilda intresset och initiativet, och först sedan ett sådant intresse på någon plats eller inom någon sammanslutning manifesterat sig, har staten trätt stödjande emellan. Så hava samtliga folkhögskolor, som nu finnas till ett avsevärt antal, upprättats på initiativ av enskilda personer och sammanslutningar eller av landsting, hushållningssällskap e. d. och till väsentlig del upprätthållits genom bidrag från dessa. Ett frånträdande av denna princip skulle måhända leda till konsekvenser, som utskottet icke nu kan överblicka. Den tanken ligger åtminstone nära till hands, att kravet på statens övertagande av dessa skolor skulle komma att med styrka göra sig gällande. En sådan utveckling torde icke vara lycklig. Tvärt om anser utskottet det vara av vikt, att dessa skolor få utveckla sig så fritt som möjligt.

Då utskottet alltså anser det lyckligast, om en fri högskola, sådan som motionären tänkt sig, tillkomme på enskilt initiativ, har utskottet — utan att kunna bedöma, huruvida personliga eller ekonomiska förutsättningar för dess förverkligande förefinnas — med intresse tagit del av ett förslag till åstadkommande i Värmland av en folkbildningsanstalt, som, i händelse det kunde förverkligas, enligt förslagsställarens mening i viss mån skulle tillgodose motionärens syfte.

Uppslaget har givits av rektorn vid Västra Värmlands folkhögskola, Vald. Dahlgren, som dels genom föredrag inför utskottet och dels genom en längre skrivelse redogjort för anstaltens tilltänkta organisation. Ur nämnda skrivelse må följande sammanfattande utdrag göras.

Anstalten, som skulle bli *internat*, tänkes förlagd till Edane järnvägsstation öster om Arvika, borde uppställa ett verkligt universellt, d. v. s. på *hela* människans fostran riktat bildningsprogram, äga gedigen utrustning i fråga om lärarekrafter, lokaler och undervisningsmateriell och under *ett* tak samla det obligatoriska och frivilliga folkbildningsarbetets viktigaste former. Dess olika avdelningar skulle bli:

- I) folkhögskola för män och kvinnor,
- II) avdelning för fria studier,
- III) folkskoleseminarium likaledes för män och kvinnor och
- IV) fortbildningskurser för lärare och lärarinnor.

Det är särskilt avdelningen för fria studier, som skulle lämna bidrag till lösningen av det problem, som herr Månsson i sin motion vid årets riksdag framställt. Undervisningen å denna avdelning måste bli i utpräglad grad individualiserande. Åtskilliga av de där studerande borde med fördel kunna begagna sig av vissa föreläsningar och övningar i den egentliga folkhögskolan, och för andra skulle det helt visst ställa sig lämpligt att följa undervisningen i ett eller annat ämne i folkhögskolans högre kurs. Den särskilda undervisningen inom denna avdelning borde företrädesvis omfatta historia, samhällskunskap och rasbiologi, men det borde stå var och en studerande fritt att följa sina speciella intressen och därvid i vidsträcktast möjliga mån påräkna sina lärares handledning. I betraktande av det ovan berörda sambandet mellan undervisningen i denna avdelning och själva folkhögskolan borde dess sammanhängande undervisning taga sin början vid ungefär samma tid som folkhögskolans vinterkurser, gärna dock ett par veckor tidigare. Däremot borde den efter dessa kursers avslutande utsträckas omkring sex veckor, så att den komme att omfatta sammanlagt cirka åtta månaders lärotid. Även utanför den egentliga lärotiden borde anstalten stå öppen för dem, som önskade bedriva studier av här berörd art. Biblioteket skulle vara tillgängligt hela året om, och då undervisningskurser av olika slag vore avsedda att hållas även under sommaren, borde det vara tillfälle att då av de därvid tjänstgörande lärarna erhålla råd och anvisningar i fråga om studierna. Anstalten skulle lämna den manliga ungdomen undervisning i trä- och metallslöjd, den kvinnliga, såsom vid folkhögskolorna är brukligt, i huslig ekonomi och kvinno-slöjd. Såväl män som kvinnor borde under våren bedriva något trädgårdsarbete. Anstalten skulle ha fullgoda anordningar för gymnastikundervisning, bad och idrott och anse sig ha en verklig mission att fylla i kroppskulturens tjänst. Det verkliga kulturliv, som bör kunna blomstra vid en dylik mångsidig läroanstalt, torde få anses innebära ett betydelsefullt komplement till undervisningen.

Kostnaderna för byggnader och materiell utrustning ha av förslagsställaren beräknats till omkring 2 miljoner kronor, vilket belopp han hoppas på enskild väg kunna anskaffa.

Driftkostnaderna påräknas skola täckas dels genom vanliga anslag till folkhögskolan, dels genom påräknat statsbidrag till seminariet och dels slutligen genom terminsavgifter.

Oavsett huruvida den här omnämnda folkbildningsanstalten kan komma

till stånd eller icke, vill utskottet, ehuru det ställer sig tveksamt till vissa av motionären givna uppslag, dock framhålla såsom synnerligen önskvärt, dels att det av motionären förordade fria studiesättet med kombination av intellektuellt och kroppsligt arbete bleve prövat vid någon folkhögskola, helst i närheten av stad med universitet eller högskola, dels ock att staten genom anslag till medellösa begåvade lärjungar satte dessa i stånd att begagna den bildningsmöjlighet, som därigenom bereddes.

I anslutning till vad sålunda anförts, finner sig utskottet böra hemställa, att herr Månssons i Hagaström här berörda motion ej måtte till någon andra kammarens åtgärd föranleda.»

Reservation hade avgivits av herr *Berglund*.

Med avslag å utskottets hemställan biföll kammaren den i ämnet väckta motionen, varefter ärendet överlämnades till första kammaren, som hänvisade detsamma till förberedande behandling av sitt första tillfälliga utskott.

Utskottet.

Utskottet delar i huvudsak de av andra kammarens utskott uttalade betänkligheter mot motionärens ifrågavarande projekt, särskilt i kostnadsfrågan. Utskottet vill därtill blott lägga, att motionären synes underskatta de bildningsmöjligheter, som redan nu erbjuda sig för de kroppsarbetande klasserna. Under hänvisning till vad andra kammarens utskott och utskottet i ämnet anført får utskottet således hemställa,

att första kammaren icke måtte biträda andra kammarens i ärendet fattade beslut.

Stockholm 21 den maj 1919.

På utskottets vägnar:

TH. BORELL.

Närvarande vid förestående ärendes slutbehandling inom utskottet: herrar *Borell*, *Bergman*, *Hulting*, *Schyller*, *Malkolm Petterson*, *Lillienau* och *Oscar Olsson*.

Reservation

dels av herrar *Bergman* och *M. Petterson*, vilka ansett, att utskottets utlåtande bort erhålla följande lydelse:

»I herr Månssons av andra kammaren bifallna motion ligger obestrid-

ligen en sund och betydelsefull kärna. Den kritik, han ägnar den ytliga demagogretoriken t. ex., är i hög grad träffande, och de trevande försök, med vilka i hans motion tidens allmänna längtan efter förlossning ur ytlighetens och humbugens träldom får ett uttryck, är förtjänt av den största aktning. Denna motion är alldeles för god att gå i papperskorgen. Men en del av hans detaljförslag, t. ex. kroppsligt arbete »minst 4 timmar», examine- ringen var tredje månad m. m. torde vara av omtvistligt värde, liksom ock hans generösa idé att »logi, kost och arbetsmateriel skulle tillhandahållas gratis» för alla mera vittnar om förslagsställarens goda vilja än om nödig hänsyn till statens ekonomiska möjligheter.

Vad motionären åsyftar är tydligen ett slags utbyggnad av folkhögskolan, som ju är avsedd att vara just en »fri högskola». Det ligger då närmast till hands att tänka sig att någon av de nu existerande folkhögskolorna t. ex. Brunnsviks utvidgas till en högre studieanstalt av den art motionären avser. Då emellertid folkhögskolornas antal i vårt land ingalunda är för stort utan snarare för litet — jämför t. ex. antalet av de danska — bör icke heller tanken på upprättandet av en ny anstalt a priori avvisas.

Huvudsvårigheten blir givetvis den ekonomiska. Då av andra kammarutskottets utredning framgår, att på enskilt initiativ en läroanstalt av likartat syfte är påtänkt i Värmland och att utsikter anses förefinnas för att på enskild väg erhålla allt vad som erfordras för dess byggnader och materiella utrustning, synes ett samarbete mellan upphovsmannen till sistnämnda idé och motionären å ena sidan samt av Kungl. Maj:t utsedda sakkunniga å den andra vara att rekommendera. Skulle på enskild väg kostnaderna för byggnader och materiell utrustning kunna erhållas, borde, synes det utskottet, staten ej undandraga sig att medverka i den mån det vore med hänsyn till statens övriga behov möjligt.

Utskottet anser sig därför böra föreslå,

att första kammaren måtte för sin del besluta, att riksdagen ville i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa, det Kungl. Maj:t ville låta verkställa en utredning om möjligheterna för anordnande på enskild väg men med statens understöd av en fri högskola, öppen för alla samhällsklasser, dock med särskilt avseende fäst vid behovet av högre bildning för kroppsarbetare med framstående anlag för studier.»

dels och av herr Oscar Olsson, som ansett att utskottets utlåtande bort ha följande lydelse:

»Utskottet anser frågan om upprättandet av en fri högskola för de kroppsarbetande klasserna vara av största betydelse. Det måste anses vara ett samhällsintresse av vikt, att rika begåvningar i dessa klasser få tillfälle att ett par år eller några månader helt ägna sig åt utvidgande och fördjupande av sina kunskaper och intressen på områden, där de genom självstudier lagt en god grund för en högre bildning.

Naturligtvis skulle en högskolebildning, av den art motionären förutsätter, få sin mest påtagliga betydelse, då personer, som komma i åtnjutande av den, tagas i anspråk för allmänna värv. Men med de växande betingelserna för menige man att tränga in på olika kulturområden på grund av ett allt intensivare folkbildningsarbete och allt lättare arbetsförhållanden i det rena förvärvsarbetet, skulle en fri högskola av det slag, varom här är fråga, bidra till att frivilliga medarbetare från folkets breda lager komme att i allt högre grad göra en självständig insats i kulturarbetet, även det rent vetenskapliga, på olika arbetsfält.

Ytterligare en synpunkt, inte mindre viktig än de redan framförda, bör även komma till beaktande vid denna frågas bedömande. Inte utan skäl har det ansetts som en betänklig företeelse, att rikare begåvningar i bonde- och arbetarklassen i allt större utsträckning söka sig från kroppsarbetet till de litterära yrkena. Egentligen har det inte varit att undra på med de levnadsförhållanden, som hittills varit förenade med kroppsarbetet och nästan helt och hållet förhindrat dettas utövare att samtidigt tillgodose sina intellektuella och övriga andliga intressen. En förändring till det bättre tyckes nu på väg att inträda i och med att de kroppsarbetande klassernas ställning är föremål för en djupgående förändring såväl i fråga om arbetstidens förkortning som arbetslönsens höjning. Kroppsarbetet torde under sådana förhållanden bland sina utövare ha utsikt att ej längre betraktas uteslutande som en tung börda. Ännu mindre skulle lockelsen bli att lämna arbetet med jorden eller i verkstaden, om den begåvade kroppsarbetaren hade utsikt till sina andliga intressens utveckling under någon tids oavbruten vistelse vid en högre bildningsanstalt. Den av motionären föreslagna fria högskolan skulle i det hänseendet få en stor betydelse som ett första uppslag för tillgodoseendet av dessa krav.

De av motionären framlagda synpunkterna bör en kommande utredning i någon mån både revidera och komplettera. Såsom andra kamma-

rens utskott antytt, bör allvarligt tagas under övervägande, huruvida inte en fri högskola av detta slag lämpligast bör vara förlagd i närheten av universitetsstad, för att den därigenom lättare skulle kunna erhålla de mest kvalificerade lärarna för mera tillfällig undervisning, t. ex. i form av föreläsningkurser eller handledning för begagnandet av större offentliga bibliotek o. s. v. Dessutom torde också böra undersökas möjligheten av att utvidga redan förefintlig folkundervisningsanstalt, t. ex. Brunnsviks folkhögskola, till en av staten övertagen fri högskola för personer tillhörande de kroppsarbetande klasserna. Utskottet anser således inte de i motionen framförda skälen för väljandet av Vadstena vara på något sätt avgörande, men vill givetvis inte motsätta sig, att en blivande utredning även tar under övervägande det av motionären framförda önskemålet i detta hänseende. Slutligen anser utskottet, att utredningen jämväl bör omfatta denna fria högskolas ställning till folkhögskolan och det frivilliga folkbildningsarbetet över huvud. Däri bör då även ingå ett övervägande om lämpligheten att förena högskolan med en folkhögskola av den vanliga typen.

De i andra kammarens utskottsutlåtande framkomna principiella betänkligheterna kan utskottet ej tillmäta någon större vikt. Är saken i och för sig behjärtansvärd och av stor betydelse, bör inte den omständigheten, att andra kammarens tillfälliga utskott ej kan överblicka konsekvenserna, få verka avskräckande. Utredningen får taga i betraktande och söka komma till rätta med dessa konsekvenser, så att riksdagen, innan den går att fatta definitivt beslut i frågan, kan bilda sig en på verklig insikt grundad mening om dem. Visserligen anser även utskottet, att det ej skulle vara lyckligt, om folkhögskolorna skulle upphöra att vara en fri institution och övergå till statsinstitution. Men att staten eventuellt upprättar en av statsmedel underhållen mönsteranstalt och provskola av denna eller liknande art behöver, enligt utskottets mening, ej sätta folkhögskolans fria utveckling i fara. En sådan statsanstalt kan endast verka sporrande och eggande på folkhögskolan samt ge uppslag till uppkomsten av flera fria högskolor i olika landsdelar på enskilt initiativ.

Det av motionären framlagda förslaget att låta obligatoriskt kroppsarbete någon tid på dagen ingå i skolans program finner utskottet välbetänkt, men ställer sig tvivlande till lämpligheten av en schablonartad föreskrift om dess utövande fyra timmar dagligen av var och en av skolans lärjungar.

I anslutning till vad sålunda anförts, får utskottet hemställa,

att första kammaren måtte biträda andra kammarens i ärendet fattade beslut.»
